

ضرورت تقویت چارچوب‌های حقوقی مدیریت و حفاظت از غارهای کشور

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۲۰۹۵۵

کد موضوعی: ۲۵۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: ضرورت تقویت چارچوب‌های حقوقی مدیریت و حفاظت از غارهای کشور

نوع گزارش: طرح/الایحه □، نظارتی ■، راهبردی □، پیش‌نویس قانونی □

نام دفتر: مطالعات زیربنایی (گروه محیط زیست)

تهیه و تدوین کنندگان: مسعود رضائی، الهه سلیمانی مورچه‌خورتی (گروه محیط زیست)

مدیر مطالعه: الهه سلیمانی مورچه‌خورتی

ناظران علمی: محمدحسن معادی رودسری، حبیب‌اله ظفریان ریگی

اظهار نظر کنندگان: محمدمامین گزار، سعید شفیعا (دفتر مطالعات آموزش و فرهنگ)

صفحه آرا: حمیده سادات وفایی

ویراستار ادبی: سیده مرضیه موسوی راد

واژه‌های کلیدی:

۱. غار

۲. حفاظت

۳. درجه‌بندی غارها

تاریخ شروع مطالعه: ۱۴۰۳/۱۰/۱۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۶/۱۶

به نام خدا فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	خلاصه مدیریتی
۴	۱. مقدمه
۵	۲. پیشینه
۵	۲-۱. پیشینه پژوهشی در مرکز
۶	۲-۲. پیشینه تقنینی
۹	۳. اقدامات کارگروه غارشناسی
۹	۴. چالش‌های مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور
۱۱	۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۳	۶. پیوست‌ها
۱۸	منابع و مأخذ

فهرست جداول

۶	جدول ۱. تحلیل پیشینه پژوهشی
۷	جدول ۲. شاخص‌های درجه‌بندی، ملاحظات بهره‌برداری و جزئیات حریم‌بندی غارها براساس دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها.
۸	جدول ۳. تحلیل پیشینه تقنینی
۱۲	جدول ۴. پیشنهاد توصیه سیاستی
۱۳	جدول ۱ پیوست. تنوع زیستی تعدادی از غارهای شاخص کشور
۱۵	جدول ۲ پیوست. اسامی غارهای اثر طبیعی ملی و داخل مناطق چهارگانه محیط زیست

فهرست شکل

۵	شکل ۱. ضرورت مدیریت و حفاظت از غارها
---	--------------------------------------

ضرورت تقویت چارچوب‌های حقوقی مدیریت و حفاظت از غارهای کشور

10.22034/report.mrc.2025.1404.33.6.20955

چکیده

غارها از منظر تنوع زیستی، آسیب‌پذیری بالای اکوسیستم‌های غاری، حفاظت از منابع آب زیرزمینی و حفاظت از میراث فرهنگی و تاریخی دارای ارزش‌های متعدد طبیعی و فرهنگی هستند که حفاظت از آنها برای نسل‌های آینده را ضروری می‌کند. کارگروه غارشناسی به‌موجب آیین‌نامه مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور مسئول شناسایی، مطالعه و تهیه طرح جامع حفاظت و بهره‌برداری از غارها، برنامه‌ریزی و تنظیم دستورالعمل، امور فرهنگی، آموزشی و همکاری‌های بین‌المللی درخصوص نحوه حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور و هماهنگی بین دستگاه‌های ذی‌ربط با رعایت قوانین و مقررات مربوطه است. این کارگروه، طی ۱۴ سال گذشته اقدامات متعددی نظیر ثبت ۲۳ غار به‌عنوان اثر طبیعی ملی، شناسایی ۱۳۵ غار در مناطق چهارگانه حفاظت شده، تدوین شناسنامه برای حدود ۲۰۰۰ غار و درجه‌بندی ۳۳ غار در کل کشور و تدوین دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها را انجام داده است. به‌رغم اقدامات فوق، مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور با چالش‌هایی نظیر ابهامات درخصوص چگونگی درجه‌بندی غارها، ضعف در پایش غارهای کشور و ایجاد پایگاه‌داده مناسب و ضعف در مطالعات و تهیه شناسنامه و درجه‌بندی حفاظتی غارها مواجه بوده است. در این راستا به‌منظور تقویت چارچوب‌های حقوقی فعلی مدیریت و حفاظت از غارهای کشور، پیشنهادهایی شامل ایجاد پایگاه‌داده، تخصیص اعتبار پایدار، الزامات توسعه گردشگری، تقویت سازوکارهای حقوقی بازدارنده و تدقیق شفاف تقسیم کار دستگاه‌ها ارائه شده است. همچنین لازم است تا به جهت حمایت از غارهای کشور با تأکید بر میراث طبیعی و الزامات مدیریتی آن پیش‌نویس قانونی تهیه و به تصویب رسد.

خلاصه مدیریتی

بیان / شرح مسئله

غارها، زیستگاه گونه‌های جانوری و گیاهی منحصربه‌فردی هستند که بسیاری از آنها تنها در این محیط‌ها یافت می‌شوند و تنوع زیستی قابل توجهی را در خود جای می‌دهند. بسیاری از غارهای کشور در مناطق کارستی و به‌وسیله جریان‌های آب زیرزمینی تشکیل شده‌اند و به‌طور مستقیم با منابع آب ارتباط دارند، لذا حفاظت از منابع آب زیرزمینی در غارها از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. علاوه بر این، غارها در فرهنگ‌های مختلف دارای اهمیت نمادین و معنوی هستند و در افسانه‌ها و باورهای محلی نقش دارند. این مکان‌ها می‌توانند اطلاعات ارزشمندی در مورد زندگی، فرهنگ و باورهای انسان‌های گذشته ارائه دهند. به دلایل فوق، حفاظت از این میراث برای انتقال آن به نسل‌های آینده ضروری است. در کشور ما، کارگروه غارشناسی به ریاست سازمان حفاظت محیط زیست به‌موجب [آیین‌نامه مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور](#) مصوب ۱۳۸۹/۰۱/۲۲ هیئت‌وزیران مسئول شناسایی، مطالعه و تهیه طرح جامع حفاظت و بهره‌برداری از غارها، برنامه‌ریزی و تنظیم دستورالعمل، امور فرهنگی، آموزشی و همکاری‌های بین‌المللی در خصوص نحوه حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور و هماهنگی بین دستگاه‌های ذی‌ربط با رعایت قوانین و مقررات مربوطه است. گزارش حاضر ضمن بررسی اقدامات صورت گرفته توسط کارگروه غارشناسی در ۱۴ سال گذشته، چالش‌های مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور را ارزیابی و در پایان راهکارهایی را برای بهبود پیشنهاد کرده است.

نقطه‌نظرات / یافته‌های کلیدی

الف) اقدامات کارگروه غارشناسی: این کارگروه طی ۱۴ سال گذشته اقداماتی نظیر معرفی ۲۲ غار به‌عنوان غارهای ثبت اثر طبیعی ملی، شناسایی ۱۷۵ غار در مناطق چهارگانه حفاظت شده، تدوین شناسنامه حدود ۲۰۰۰ غار و درجه‌بندی ۳۳ غار در کل کشور و تدوین دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها را انجام داده است.

ب) چالش‌های مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور: در حال حاضر مدیریت و حفاظت از غارهای کشور با چالش‌های قانونی و اجرایی نظیر ابهامات در خصوص درجه‌بندی غارها، ضعف در پایش غارهای کشور و فقدان پایگاه داده مناسب، ضعف در مطالعات و تهیه شناسنامه و درجه‌بندی حفاظتی غارها و حفاظت از فون و فلور آنها و ناپایداری، ضعف سازوکارهای قانونی موجود، معدن‌کاری و ساخت‌وساز غیرمجاز در حریم غارها و عدم توجه به ملاحظات محیط زیستی در گردشگری غارها مواجه است.

پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

به منظور بهبود و ارتقای مدیریت و حفاظت از غارهای کشور محورهای ذیل به منظور تقویت چارچوب‌های حقوقی پیشنهاد می‌شود تا پیش‌نویس قانونی در جهت حمایت از غارها تهیه و تصویب شود. در ادامه ملاحظات مدنظر به شرح زیر است:

الف) رفع ابهامات موجود در خصوص درجه‌بندی غارها: به منظور رفع ابهامات در خصوص درجه‌بندی غارهای کشور در چارچوب‌های حقوقی آتی ضروری است این موضوع تدقیق شود.

ب) الزام به ایجاد و تکمیل پایگاه داده در زمینه غارها: با توجه به ارزش حفاظتی بسیاری از غارهای کشور ایجاد و تکمیل اطلاعات غارها در سامانه جامع محیط زیست و تکمیل اطلس تنوع زیستی کشور باید در اولویت سازمان حفاظت محیط زیست قرار گیرد.

ج) تخصیص اعتبار پایدار برای تکمیل مطالعات تهیه شناسنامه و درجه‌بندی حفاظتی غارها: در حال حاضر صرفاً ۳۳ غار کشور درجه‌بندی شده‌اند که از یک طرف موجب ضعف در حفاظت از غارهای کشور شده و از طرف دیگر موجب کندی در بهره‌برداری از غارهای گردشگرپذیر شده است. با این حال درجه‌بندی غارها در گستره عظیم کشور طبعاً نیازمند تخصیص بودجه سالیانه به این موضوع است. در این راستا پیشنهاد می‌شود درصدی از درآمد بهره‌برداری از غارهای کشور به این منظور اختصاص یابد.

د) تدقیق الزامات توسعه گردشگری با مشارکت محلی به‌ویژه در محدوده و حریم غارها: گردشگری پایدار تلاش می‌کند تا تأثیرات منفی بر محیط‌زیست، فرهنگ‌ها و جوامع محلی را کاهش دهد و در عین حال توسعه اقتصادی و اجتماعی را تسهیل کند. در این راستا ضروری است آموزش‌های لازم در خصوص اهمیت و ارزش غارها به بازدیدکنندگان ارائه شده و برنامه مدیریت و بهره‌برداری از غارهای کشور براساس ظرفیت بُرد با اولویت مشارکت مردم محلی تدوین شود.

ه) تقویت سازوکارهای حقوقی بازدارنده مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور: همان‌گونه که در گزارش‌های پیشین مرکز پژوهش‌های مجلس ارائه شده است جرم‌انگاری و تعیین کیفر برای جرائم علیه میراث طبیعی و تدوین قانون میراث طبیعی با هدف تبیین اهداف و منافع میراث طبیعی در سطح ملی، همکاری و مشارکت دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط در حفاظت از میراث طبیعی و پیش‌بینی وظایف بین‌دستگاهی در زمینه میراث طبیعی باید مورد توجه قرار گیرد.

و) تدقیق شفاف تقسیم کار دستگاه‌ها در خصوص مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور: در حال حاضر در آیین‌نامه اجرایی مربوطه برای ۱۰ دستگاه وظایفی تعیین شده که فاقد ضمانت اجرایی لازم است. در این راستا به منظور تقویت ضمانت اجرایی ضروری است وظایف دستگاه‌های همکار به‌طور شفاف در چارچوب‌های حقوقی اصلاحی آتی تدقیق شود.

۱. مقدمه

غارها، زیستگاه گونه‌های جانوری و گیاهی منحصربه‌فردی هستند که بسیاری از آنها تنها در این محیط‌ها یافت می‌شوند و تنوع زیستی قابل توجهی را در خود جای می‌دهند. این تنوع زیستی به دلیل شرایط خاص محیطی غارها، مانند تاریکی مطلق، رطوبت بالا و دمای ثابت، ایجاد می‌شود و مدیریت غارها به حفظ این گونه‌ها و جلوگیری از انقراض آنها کمک می‌کند. در زیست‌بوم غارها، موجودات زنده گوناگونی نظیر جانوران غارزی، جانوران غار دوست، گیاهان غارزی و میکروارگانیسم‌ها فعالیت می‌کنند. جانوران غارزی به طور کامل با زندگی در غارها سازگار شده‌اند و ویژگی‌های خاصی مانند فقدان رنگدانه، فقدان چشم و حس لامسه قوی دارند. از جمله جانوران غارزی می‌توان به خفاش‌ها، عنکبوت‌ها، سوسک‌ها، خرماکی‌ها و ماهی‌های کور اشاره کرد. در مقابل جانوران غار دوست می‌توانند در غارها و خارج از آنها زندگی کنند. آنها معمولاً در نزدیکی ورودی غارها یافت می‌شوند و از منابع غذایی موجود در داخل و خارج غار استفاده می‌کنند. از جمله جانوران غار دوست می‌توان به خفاش‌ها، جوندگان و حشرات اشاره کرد. به دلیل تاریکی مطلق، گیاهان سبز نمی‌توانند در داخل غارها رشد کنند. باین حال، برخی از جلبک‌ها می‌توانند در غارها رشد کنند و نقش مهمی در زنجیره غذایی غار ایفا کنند. علاوه بر این میکروارگانیسم‌ها، مانند باکتری‌ها و قارچ‌ها، نقش مهمی در تجزیه مواد آلی و چرخه مواد مغذی در غارها ایفا می‌کنند. گونه‌های غارزی علاوه بر ارزش ذاتی خود، خدمات اکوسیستمی مهمی ارائه می‌دهند. برای مثال، خفاش‌ها نقش کلیدی در کنترل جمعیت حشرات آفت دارند که تأثیر مستقیم بر کشاورزی دارد. حفاظت از این موجودات نه تنها تنوع زیستی را حفظ می‌کند، بلکه منافع اقتصادی قابل توجهی نیز به دنبال دارد. در جدول ۱ پیوست تنوع زیستی تعدادی از غارهای شاخص کشور براساس مطالعات انجام شده و ارزیابی وضعیت اکوسیستم موجود در غارها و شرایط پوشش گیاهی و تنوع جانوری مربوطه ارائه شده است.

بسیاری از غارهای کشور در مناطق کارستی و به وسیله جریان‌های آب زیرزمینی تشکیل شده‌اند و به طور مستقیم با منابع آب ارتباط دارند. حفاظت از منابع آب زیرزمینی در غارها از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. زیرا غارها نقش حیاتی در حفظ و تأمین این منابع ایفا می‌کنند. کارست‌ها، سازندهای آهکی هستند که آب را به خوبی در خود ذخیره و منتقل می‌کنند که می‌توانند منابع آب زیرزمینی بسیار مهمی باشند. غارها می‌توانند به عنوان فیلترهای طبیعی عمل کرده و به تصفیه آب‌های زیرزمینی کمک کنند. لذا حفاظت مناسب از غارها به حفظ کیفیت این آب‌ها نیز کمک می‌کند. علاوه بر این غارها، گنجینه‌های ارزشمندی از میراث فرهنگی و تاریخی هستند که قدمت آنها به هزاران سال پیش می‌رسد. غارها اغلب محل سکونت انسان‌های اولیه بوده‌اند و آثار باستانی مانند ابزار سنگی، نقاشی‌های دیواری و بقایای انسانی در آنها یافت می‌شود. علاوه بر این غارها در فرهنگ‌های مختلف دارای اهمیت نمادین و معنوی هستند و در افسانه‌ها و باورهای محلی نقش دارند. این مکان‌ها می‌توانند اطلاعات ارزشمندی در مورد زندگی، فرهنگ و باورهای انسان‌های گذشته ارائه دهند. حفاظت از این میراث برای انتقال آن به نسل‌های آینده ضروری است.

غارها به دلیل برخورداری از زیبایی‌های منحصر به فرد ساختاری، تنوع اشکال، کانی‌سازی‌های بی‌بدیل، معابر و گذرگاه‌های جذاب و درعین حال، رعب‌انگیزی و رازآلودگی همواره مورد توجه طبیعت‌گردان و غارنوردان قرار دارند. باین حال غارها، اکوسیستم‌های بسیار حساسی هستند که به راحتی تحت تأثیر فعالیت‌های انسانی قرار می‌گیرند. گردشگری پایدار با کاهش آثار مخرب، به حفظ این اکوسیستم‌ها کمک می‌کند. گردشگری پایدار در غارها، رویکردی است که هدف آن ایجاد تعادل بین بهره‌مندی از جاذبه‌های گردشگری غارها و حفاظت از ارزش‌های طبیعی و فرهنگی آنها برای نسل‌های آینده است. این نوع گردشگری با در نظر گرفتن جنبه‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی، سعی در کاهش آثار منفی و افزایش آثار مثبت نظیر ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمدزایی برای جوامع محلی دارد.

شکل ۱. ضرورت مدیریت و حفاظت از غارها

مأخذ: نگارندگان.

۲. پیشینه

۲-۱. پیشینه پژوهشی در مرکز

مرکز پژوهش‌های مجلس، در گزارشی با عنوان «بررسی الزامات تقنینی زیست‌محیطی توسعه بوم‌گردی» به شماره مسلسل ۲۰۱۶۳ تصریح کرد اگرچه آیین‌نامه طبیعت‌گردی گامی مهم در جهت توسعه پایدار بوم‌گردی در ایران است، باین حال، اجرای موفق این آیین‌نامه، مستلزم رفع چالش‌های قانونی و تقویت همکاری بین دستگاه‌های اجرایی و جوامع محلی است. در این راستا در این گزارش پیشنهادهایی نظیر سامان‌دهی و اجرای صحیح مجموعه قوانین و مقررات موجود در حوزه‌های زیست‌محیطی، گردشگری و توسعه روستایی، تعریف دقیق تخلفات در حوزه بوم‌گردی و تعیین مجازات‌های مناسب، حمایت از جوامع محلی و ترویج فرهنگ بوم‌گردی، تقویت همکاری بین‌بخشی بین وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، سازمان حفاظت محیط زیست و سایر دستگاه‌های مرتبط و الگوبرداری از کشورهای موفق و بومی‌سازی آنها با توجه به شرایط محلی ارائه شده بود [۱].

بخشی از غارهای شناسایی شده در کشور نیز به دلیل ارزش فرهنگی و تاریخی طی سالیان اخیر توسط وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در زمره آثار ثبت شده میراث طبیعی ملی قرار گرفته‌اند. این مرکز با شناخت خلأ قانونی در خصوص میراث طبیعی سلسله گزارش‌هایی را با محوریت این موضوع تدوین کرده است. گزارش «گزارش راهبردی در راستای بررسی وضعیت میراث طبیعی در ایران» به شماره مسلسل ۱۸۱۵۷ بر ضعف قوانین حفاظتی، ضعف بودجه و منابع مالی و ضعف ساختار اجرایی به‌عنوان مسائل راهبردی حوزه میراث طبیعی تأکید کرده است [۲]. علاوه بر این، با توجه به امکان تخریب یا اقدام‌های مجرمانه در خصوص میراث طبیعی کشور، گزارش «لزوم جرم‌انگاری در حوزه میراث طبیعی» به شماره مسلسل ۱۸۳۵۶ بر جرم‌انگاری و تعیین کیفر برای جرائم علیه میراث طبیعی تصریح کرده است [۳]. گزارش «ارائه بسته تقنینی جامع میراث طبیعی» به شماره مسلسل ۱۹۵۶۵ نیز تدوین قانون میراث طبیعی با هدف تبیین اهداف و منافع میراث طبیعی در سطح ملی، همکاری و مشارکت دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط در حفاظت از میراث طبیعی و پیش‌بینی وظایف بین‌دستگاهی در زمینه میراث طبیعی و ایجاد بسترهای لازم به‌همراه اصلاح فصل نهم مجازات اسلامی را پیشنهاد کرده است [۴].

جدول ۱. تحلیل پیشینه پژوهشی

ردیف	عنوان گزارش	سال انتشار	شماره مسلسل	نام دفتر	توضیحات
۱	بررسی الزامات تقنینی زیست‌محیطی توسعه بوم‌گردی	۱۴۰۳	۲۰۱۶۳	زیربنایی	تعریف دقیق تخلفات در حوزه بوم‌گردی و تعیین مجازات‌های مناسب، حمایت از جوامع محلی و ترویج فرهنگ بوم‌گردی، تقویت همکاری بین‌بخشی، الگوبرداری از کشورهای موفق و بومی‌سازی آنها
۲	گزارش راهبردی در راستای بررسی وضعیت میراث طبیعی در ایران	۱۴۰۱	۱۸۱۵۷	آموزش و فرهنگ	ضعف قوانین حفاظتی، ضعف بودجه و منابع مالی و ضعف ساختار اجرایی حوزه میراث طبیعی
۳	لزوم جرم‌انگاری در حوزه میراث طبیعی	۱۴۰۱	۱۸۳۵۶	آموزش و فرهنگ	جرم‌انگاری و تعیین کیفر برای جرائم علیه میراث طبیعی
۴	ارائه بسته تقنینی جامع میراث طبیعی	۱۴۰۲	۱۹۵۶۵	آموزش و فرهنگ	پیش‌بینی وظایف بین‌دستگاهی در زمینه میراث طبیعی و ایجاد بسترهای لازم به‌همراه اصلاح فصل نهم مجازات اسلامی

مأخذ: همان.

۲-۲. پیشینه تقنینی

الف) **آیین‌نامه مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور**، مصوب ۱۳۸۹/۰۱/۲۲ هیئت وزیران: طبق این تصویب‌نامه کارگروه غارشناسی به ریاست سازمان حفاظت محیط زیست و با حضور نمایندگان سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور (وزارت صمت)، سازمان طبیعی و آبخیزداری (وزارت جهاد کشاورزی)، وزارت نیرو، وزارت کشور، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح)، وزارت ورزش (سازمان تربیت بدنی)، سازمان

نقشه‌برداری کشور (سازمان برنامه و بودجه کشور) و یک نماینده از تشکلهای غیردولتی ذی‌ربط به انتخاب رئیس کارگروه تشکیل شد. این کارگروه مسئول شناسایی، مطالعه و تهیه طرح جامع حفاظت و بهره‌برداری از غارها، برنامه‌ریزی و تنظیم دستورالعمل، امور فرهنگی، آموزشی و همکاری‌های بین‌المللی در خصوص نحوه حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور و هماهنگی بین دستگاه‌های ذی‌ربط با رعایت قوانین و مقررات مربوط، است. براساس آیین‌نامه فوق مسئولیت حفاظت از غارهای موجود در مناطق چهارگانه و میراث طبیعی جهانی، برعهده سازمان حفاظت محیط زیست بوده و تابع قوانین و ضوابط حاکم بر مناطق یاد شده هستند. علاوه بر این مسئولیت حفاظت و نگهداری از غارهای دیگر در چارچوب ضوابط کارگروه برعهده وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری است که با اولویت استفاده از بخش غیردولتی صورت خواهد گرفت.

ب) دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها: در اجرای آیین‌نامه مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور در تاریخ ۱۳۹۵/۰۳/۰۴ به تصویب کارگروه غارشناسی ایران رسید. طبق این دستورالعمل، غارها از نظر اهمیت حفاظتی به چهار دسته درجه ۱ (دسترسی ممنوع)، درجه ۲ (دسترسی محدود)، درجه ۳ (گردشگرپذیر) و درجه ۴ (دسترسی آزاد) تقسیم شدند. جزئیات شاخص‌های درجه‌بندی، ملاحظات بهره‌برداری و حریم‌بندی غارها در جدول ۲ ارائه شده است [۵].

جدول ۲. شاخص‌های درجه‌بندی، ملاحظات بهره‌برداری و جزئیات حریم‌بندی غارها براساس دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها [۵]

جزئیات حریم‌بندی	ملاحظات بهره‌برداری	شاخص‌های درجه‌بندی	
حریم این غارها براساس نقشه غار و توسط کارگروه غارشناسی تعیین و به دستگاه‌های ذی‌ربط ابلاغ می‌شود.	این غارها به‌هیچ‌وجه جهت بهره‌برداری (گردشگری، منابع آبی، منابع خاکی و ...) به بخش خصوصی واگذار نمی‌شوند.	غارهایی که دارای ارزش طبیعی ویژه (گونه‌های خاص زیستی، ساختارهای حساس و کمیاب غاری، فسیل‌های منحصربه‌فرد) یا تاریخی (بقایای انسانی یا مصنوعات بشری) یا منابع آبی حساس هستند. ^۱	درجه ۱ (دسترسی ممنوع)
ایجاد هرگونه تأسیسات و ابنیه دائمی در محدوده دو هزارمتری غارها ممنوع بوده و امکانات رفاهی در قالب سازه‌های موقت و سبک با نظر کارگروه و در شعاع حداقل پانصد متری از دهانه امکان‌پذیر است.	این غارها حسب مورد و در صورت نیاز دارای درب‌های نرده‌ای محدودکننده مناسب هستند، به‌نحوی که امکان تردد خفاش‌های ساکن غار فراهم باشد.	غارهای فعال یا نیمه‌فعال دارای سازندهای کاملاً یا نیمه‌سالم هستند.	درجه ۲ (دسترسی محدود)
ایجاد ابنیه فقط در خارج غار با حفظ فاصله حریم به شعاع یک کیلومتر برای سازه‌های ثابت از دهانه غار مجاز است.	این غارها با تغییرات فیزیکی در حد نیاز و براساس طرح مصوب (شرح خدمات تفصیلی - اجرایی غارهای کشور) برای بازدید آماده می‌گردد.	غارهای بزرگی هستند که قابلیت بازدید عمومی براساس ظرفیت برد را دارند.	درجه ۳
-	نیازمند بهره‌برداری نیست.	غارهایی هستند که فاقد ارزش حفاظتی بوده و بازدید برای عموم آزاد و رایگان است.	درجه ۴

۱. این غارها باید حسب مورد به‌عنوان اثر طبیعی ملی توسط سازمان حفاظت محیط زیست و یا میراث تاریخی توسط وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به ثبت رسیده و یا برسند.

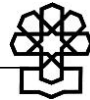
ج) آیین‌نامه طبیعت‌گردی مصوب ۱۴۰۳/۰۱/۱۵ با اصلاحات و الحاقات بعدی: براساس این آیین‌نامه، طرح طبیعت‌گردی، طرحی است که به‌منظور بهره‌برداری در مناطق طبیعی با پایبندی حداکثری به اصول حفاظت و بهره‌برداری پایدار، متناسب با حفظ ظرفیت زیستی طبیعت و با هدف ارائه خدمات طبیعت‌گردی تهیه و حسب مورد به تصویب نهایی کارگروه ملی طبیعت‌گردی می‌رسد.

د) دستورالعمل بهره‌برداری پایدار از میراث طبیعی: در راستای اجرای ماده (۵) آیین‌نامه اجرایی تبصره ماده (۲) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۴/۱۲/۲۱ و با هدف تدوین سازوکار چگونگی نظارت حفاظت مدیریت و بهره‌برداری از میراث طبیعی کشور که توسط وزارت میراث فرهنگی گردشگری و صنایع دستی ثبت می‌شوند، این دستورالعمل به تأیید مشترک وزارت میراث فرهنگی گردشگری و صنایع دستی سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور و سازمان حفاظت محیط زیست کشور رسیده است.

جدول ۳. تحلیل پیشینه تقنینی

ردیف	نام سند	مرجع تصویب	تاریخ تصویب	نکات برجسته
۱	آیین‌نامه مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور	هیئت‌وزیران	۱۳۸۹/۰۱/۲۲	- ایجاد کارگروه غارشناسی به ریاست سازمان حفاظت محیط زیست و حضور دستگاه‌های مختلف (۹ دستگاه). - تعیین وظایف کلان کارگروه به‌ویژه هماهنگی بین دستگاه‌های ذی‌ربط. - سپردن وظیفه حفاظت از غارها در مناطق چهارگانه (پارک‌های ملی، آثار طبیعی ملی، ... و میراث طبیعی جهانی به سازمان حفاظت از محیط زیست و دیگر غارها به وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.
۲	دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها	کارگروه غارشناسی	۱۳۹۵/۰۳/۰۴	تعیین شاخص‌های درجه‌بندی غارهای کشور به چهار دسته درجه ۱ (دسترسی ممنوع)، درجه ۲ (دسترسی محدود)، درجه ۳ (گردشگرپذیر) و درجه ۴ (دسترسی آزاد).
۳	آیین‌نامه طبیعت‌گردی	هیئت‌وزیران	۱۴۰۳/۰۱/۱۵	تعیین حدود و الزامات طبیعت‌گردی.
۴	دستورالعمل بهره‌برداری پایدار از میراث طبیعی	وزارت میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع دستی سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور و سازمان حفاظت محیط زیست	-	تدوین سازوکار چگونگی نظارت حفاظت مدیریت و بهره‌برداری از میراث طبیعی کشور.

مأخذ: نگارندگان.

۳. اقدامات کارگروه غارشناسی

- بررسی عملکرد و اقدامات کارگروه غارشناسی پس از تصویب تدوین آیین‌نامه نشان می‌دهد اهم اقدامات این کارگروه طی ۱۴ سال گذشته شامل موارد زیر بوده است:
- معرفی ۲۲ غار به‌عنوان غارهای ثبت اثر طبیعی ملی سازمان حفاظت محیط زیست (در جدول ۲ پیوست به تفکیک استان ارائه شده است)،
  - شناسایی ۱۷۵ غار در مناطق چهارگانه حفاظت شده تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست (در جدول ۲ پیوست به تفکیک استان ارائه شده است)،
  - طرح تدوین شناسنامه برای غارهای واجد شرایط کشور و درجه‌بندی ۳۳ غار در کل کشور،
  - تدوین دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها،
  - تهیه شاخص‌های تخصصی تعیین درجه‌بندی و حریم غارها،
  - تدوین پروتکل جهانی نصب درب نرده‌ای در ورودی غارهای مختلف،
  - تدوین شرح خدمات تفصیلی - اجرایی غارهای کشور،
  - برگزاری ۳۲ جلسه کارگروه ملی غارشناسی ایران با هدف مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور،
  - تدوین آیین‌نامه مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور.

۴. چالش‌های مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور

براساس هم‌اندیشی با خبرگان و ذی‌نفعان موضوع و همچنین مکاتبات صورت گرفته با دستگاه‌های مربوطه چالش‌های ذیل در خصوص مدیریت و حفاظت از غارهای کشور احصا شده است:

الف) ابهامات در خصوص درجه‌بندی غارها: در دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها، شاخص‌های تخصصی تعیین درجه‌بندی و حریم غارها به‌طور نسبتاً تفصیلی ارائه شده است، اما یکی از ابهامات مهم در درجه‌بندی غارها آن است که ممکن است بخش‌های مختلف یک غار به‌دلیل وسعت و تنوع فضا دارای درجه‌بندی‌های مختلف باشند. برای مثال غار سهولان در آذربایجان شرقی در عین حال که واجد ارزش طبیعی است و از جمله آثار طبیعی ملی بوده که دستورالعمل فعلی در این خصوص سکوت کرده است.

ب) ضعف در پایش غارهای کشور و فقدان پایگاه‌داده مناسب: مدیریت و حفاظت از غارهای کشور مستلزم ایجاد یک پایگاه‌داده مکان مناسب است که این مهم به‌دلیل عدم تدوین نهایی اطلس تنوع زیستی ایران و عدم تکمیل اطلاعات غارها در سامانه جامع محیط زیست با وجود بخش ساختاری در این سامانه تاکنون به‌طور کامل انجام نشده است.

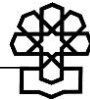
ج) ضعف در مطالعات و تهیه شناسنامه و درجه‌بندی حفاظتی غارها و حفاظت از فون و فلور آنها: با توجه به ارزش حفاظتی بسیاری از غارهای کشور، درجه‌بندی حفاظتی غارها و تهیه شناسنامه یکی از اقدامات اولویت‌دار

است که انجام مطالعات مربوطه بدین منظور مستلزم تأمین اعتبارات مالی است. طبق ماده (۱۷) آیین‌نامه مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور سازمان برنامه و بودجه کشور موظف بوده است که اعتبارات مورد نیاز جهت اجرای این آیین‌نامه را همه‌ساله در ردیف ویژه کارگروه غارشناسی ایران در بودجه سنواتی سازمان پیش‌بینی کند که این مهم تاکنون صورت نگرفته است.

د) ناپایداری و عدم توجه به ملاحظات محیط زیستی در گردشگری غارها: در حال حاضر در هفت غار کشور شامل غارهای کهک و نخجیر در استان مرکزی، سهولان در استان آذربایجان شرقی، کرفتو در استان کردستان، علیصدر در استان همدان، کتله‌خور در استان زنجان و قوری قلعه در استان کرمانشاه بهره‌برداری صورت می‌گیرد. متأسفانه برخی مطالعات بیانگر روند تخریبی در این غارها به دلیل عدم توجه به ظرفیت برد و الزامات محیط زیستی در توسعه گردشگری این غارهاست. برای مثال مطالعه ملکی و همکاران ۱۳۹۴ نشان می‌دهد که ۷۷٪ از انحلال سالیانه و پوسته‌پوسته شدن اشکال ثانویه درون غار علیصدر به دلیل بازدید گردشگران از این غار بوده است [۶]. مطالعه دیگری بیان می‌کند که میزان تأثیر حضور گردشگران بر کاهش درصد رطوبت نسبی در دالان‌های کم‌ارتفاع در غار سهولان ۲/۵ درصد و در غار کتله‌خور ۱/۲ درصد بوده است [۷]. علاوه بر این رهاسازی فاضلاب‌ها و پسماندها در محیط و اطراف غارها به‌طور معناداری می‌تواند موجب آلودگی آب داخل غار شود [۸].

ه) ضعف سازوکارهای قانونی موجود: تصویب آیین‌نامه مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور در سال ۱۳۸۹ و ایجاد کارگروه غارشناسی به ریاست سازمان حفاظت محیط زیست و با حضور نمایندگان دستگاه‌های مربوطه بسترهای مناسبی را برای مدیریت و حفاظت از غارهای کشور فراهم کرده است. با این حال بررسی محتوای این آیین‌نامه نشان می‌دهد که وظایف دستگاه‌های مختلف نظیر سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری (وزارت جهاد کشاورزی)، وزارت نیرو، وزارت کشور، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح) و وزارت ورزش (سازمان تربیت بدنی) اغلب در قالب همکاری تعریف شده که فاقد ضمانت اجرایی لازم است. علاوه بر این از آنجاکه بخشی از غارهای شناسایی شده در کشور به دلیل ارزش فرهنگی و تاریخی طی سالیان اخیر توسط وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در زمره آثار ثبت شده میراث طبیعی ملی قرار گرفته‌اند، خلأ قانونی در زمینه حفاظت از این میراث طبیعی نیز چالش مهمی تلقی می‌شود.

و) معدن‌کاری و ساخت‌وساز در حریم غارها: همان‌گونه که در جدول ۲ توضیح داده شد حریم‌بندی غارها براساس دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها و به تفکیک درجه‌بندی ارائه شده است. متأسفانه در برخی موارد طی سالیان اخیر معدن‌کاری و ساخت‌وسازهای غیرمجاز در حریم غارها صورت گرفته که پیامدهایی نظیر تخریب زیستگاه گونه‌های نادر، تخریب منظر طبیعی غارها، تغییر الگوهای هیدرولوژیک و احتمال خروج غارهای مربوطه از فهرست موقت و دائم از میراث جهانی یونسکو را به‌همراه داشته باشد.

۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

غارها زیستگاه گونه‌های جانوری و گیاهی منحصربه‌فردی هستند که بسیاری از آنها تنها در این محیط‌ها یافت می‌شوند و تنوع زیستی قابل توجهی را در خود جای می‌دهند. بسیاری از غارهای کشور در مناطق کارستی و به‌وسیله جریان‌های آب زیرزمینی تشکیل شده‌اند و به‌طور مستقیم با منابع آب ارتباط دارند. لذا حفاظت از منابع آب زیرزمینی در غارها از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. علاوه بر این غارها در فرهنگ‌های مختلف دارای اهمیت نمادین و معنوی هستند و در افسانه‌ها و باورهای محلی نقش دارند. این مکان‌ها می‌توانند اطلاعات ارزشمندی در مورد زندگی، فرهنگ و باورهای انسان‌های گذشته ارائه دهند. به دلایل فوق، حفاظت از این میراث برای انتقال آن به نسل‌های آینده ضروری است. در کشور ما، کارگروه غارشناسی به ریاست سازمان حفاظت محیط زیست به‌موجب [آیین‌نامه مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور](#) مصوب ۱۳۸۹/۰۱/۲۲ هیئت‌وزیران مسئول شناسایی، مطالعه و تهیه طرح جامع حفاظت و بهره‌برداری از غارها، برنامه‌ریزی و تنظیم دستورالعمل، امور فرهنگی، آموزشی و همکاری‌های بین‌المللی در خصوص نحوه حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور و هماهنگی بین دستگاه‌های ذی‌ربط با رعایت قوانین و مقررات مربوطه است.

این کارگروه طی ۱۴ سال گذشته اقداماتی نظیر معرفی ۲۱ غار به‌عنوان غارهای ثبت اثر طبیعی ملی، شناسایی ۱۹۳ غار در مناطق چهارگانه حفاظت شده، تدوین شناسنامه حدود ۲۰۰۰ غار و درجه‌بندی ۳۳ غار در کل کشور و تدوین دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها را انجام داده است. در حال حاضر مدیریت و حفاظت از غارهای کشور با چالش‌های قانونی و اجرایی نظیر ابهامات در خصوص درجه‌بندی غارها، ضعف در پایش غارهای کشور و ایجاد پایگاه‌داده مناسب، ضعف در مطالعات و تهیه شناسنامه و درجه‌بندی حفاظتی غارها و حفاظت از فون و فلور آنها و ناپایداری و عدم توجه به ملاحظات محیط زیستی در گردشگری غارها مواجه است، به‌منظور تقویت چارچوب‌های حقوقی فعلی مدیریت و حفاظت از غارهای کشور محورهای ذیل پیشنهاد می‌شود:

(الف) رفع ابهامات موجود در خصوص درجه‌بندی غارها: به‌منظور رفع ابهامات در خصوص درجه‌بندی غارهای کشور در چارچوب‌های حقوقی آتی ضروری است این موضوع تدقیق و قابلیت درجه‌بندی چندگانه در بخش‌های مختلف غارهای گردشگرپذیر فراهم شود تا اکوسیستم غارهایی که دارای ارزش حفاظتی هستند مورد آسیب قرار نگرفته و درعین‌حال امکان بهره‌برداری پایدار از بخشی از این غارها فراهم شود.

(ب) الزام به ایجاد و تکمیل پایگاه‌داده در زمینه غارها: با توجه به ارزش حفاظتی بسیاری از غارهای کشور، ایجاد و تکمیل اطلاعات غارها در سامانه جامع محیط زیست و تکمیل اطلس تنوع زیستی کشور باید در اولویت سازمان حفاظت محیط زیست قرار گیرد.

(ج) تخصیص اعتبار پایدار برای تکمیل مطالعات تهیه شناسنامه و درجه‌بندی حفاظتی غارها: در حال حاضر صرفاً ۳۳ غار کشور درجه‌بندی شده‌اند که از یک‌طرف موجب ضعف در حفاظت از غارهای کشور شده و از طرف دیگر موجب کندی در بهره‌برداری از غارهای گردشگرپذیر شده است. با این حال درجه‌بندی غارها در گستره عظیم کشور

طبعاً نیازمند تخصیص بودجه سالیانه به این موضوع است در این راستا پیشنهاد می‌شود که سازمان حفاظت محیط زیست ضمن برآورد اعتبار سالیانه مورد نیاز برای این موضوع آن را در ردیف‌های بودجه ارائه کرده و درصدی از درآمد بهره‌برداری از غارهای کشور برای تأمین آن اختصاص یابد.

د) **تدقیق الزامات توسعه گردشگری پایدار با مشارکت جامعه محلی به‌ویژه در محدوده و حریم غارها:** گردشگری پایدار تلاش می‌کند تا تأثیرات منفی بر محیط زیست، فرهنگ‌ها و جوامع محلی را کاهش دهد و درعین حال توسعه اقتصادی و اجتماعی را تسهیل کند. در این راستا ضروری است آموزش‌های لازم درخصوص اهمیت و ارزش غارها به بازدیدکنندگان ارائه شده و برنامه مدیریت و بهره‌برداری از غارهای کشور براساس ظرفیت برد با اولویت مشارکت مردم محلی و رعایت حریم مصوب تدوین شود.

ه) **تقویت سازوکارهای حقوقی بازدارنده مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور:** همان‌گونه که در گزارش‌های پیشین مرکز پژوهش‌های مجلس ارائه شده است تدوین قانون میراث طبیعی با هدف تبیین اهداف و منافع میراث طبیعی در سطح ملی، همکاری و مشارکت دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط در حفاظت از میراث طبیعی و پیش‌بینی وظایف بین‌دستگاهی در زمینه میراث طبیعی باید مورد توجه قرار گیرد. علاوه بر این تقویت ضمانت اجرایی به‌ویژه درخصوص وظایف دستگاه‌های همکار در کارگروه غارشناسی باید در اصلاح قوانین مورد توجه قرار گیرد.

و) **تدقیق شفاف تقسیم کار دستگاه‌ها درخصوص مدیریت، حفاظت و بهره‌برداری از غارهای کشور:** در حال حاضر در آیین‌نامه اجرایی مربوطه برای ۱۰ دستگاه وظایفی تعیین شده که فاقد ضمانت اجرایی لازم است. در این راستا به‌منظور تقویت ضمانت اجرایی ضروری است وظایف دستگاه‌های همکار به‌طور شفاف با تأکید بر میراث طبیعی و الزامات مدیریتی آن در تدوین پیش‌نویس قانونی مورد توجه قرار گیرد.

جدول ۴. پیشنهاد توصیه سیاستی

ردیف	نوع توصیه		توصیه سیاستی	الزامات و قیود اجرایی	دستگاه متولی	دستگاه معین	زمان‌بندی اجرا (کوتاه‌مدت، میان‌مدت، بلندمدت)
	تداوم*	اصلاح**					
۱	**	**	رفع ابهامات موجود درخصوص درجه‌بندی غارها	قابلیت درجه‌بندی چندگانه در بخش‌های مختلف غارهای گردشگرپذیر	سازمان حفاظت محیط زیست	وزارت میراث فرهنگی و گردشگری	کوتاه‌مدت
۲	**	**	الزام به ایجاد و تکمیل پایگاه‌داده در زمینه غارها	ایجاد و تکمیل اطلاعات غارها در سامانه جامع محیط زیست و تکمیل اطلس تنوع زیستی کشور	سازمان حفاظت محیط زیست	وزارت میراث فرهنگی و گردشگری	کوتاه‌مدت
۳	**	**	تخصیص اعتبار پایدار برای تکمیل مطالعات تهیه شناسنامه و درجه‌بندی حفاظتی غارها	تخصیص درصدی از درآمد بهره‌برداری از غارهای کشور	سازمان حفاظت محیط زیست	وزارت میراث فرهنگی و گردشگری	کوتاه‌مدت

زمان بندی اجرا (کوتاه مدت، میان مدت، بلندمدت)	دستگاه معین	دستگاه متولی	الزامات و قیود اجرایی	توصیه سیاستی	نوع توصیه		ردیف
					تداوم*	اصلاح**	
میان مدت	دستگاه های همکار در آیین نامه فعلی	سازمان حفاظت محیط زیست	تقویت ضمانت اجرایی به ویژه در خصوص وظایف دستگاه های همکار در کارگروه غارشناسی	تقویت سازوکارهای حقوقی بازدارنده مدیریت، حفاظت و بهره برداری از غارهای کشور	**		۴
میان مدت	دستگاه های همکار در آیین نامه فعلی	سازمان حفاظت محیط زیست	تدقیق وظایف دستگاه های همکار به طور شفاف با تأکید بر میراث طبیعی و الزامات مدیریتی آن	تدقیق شفاف تقسیم کار دستگاه ها در خصوص مدیریت، حفاظت و بهره برداری از غارهای کشور	**		۵
میان مدت	سازمان حفاظت محیط زیست	وزارت میراث فرهنگی و گردشگری	تدوین برنامه مدیریت و بهره برداری از غارهای کشور بر اساس ظرفیت برد با اولویت مشارکت مردم محلی و رعایت حریم	تدقیق الزامات توسعه گردشگری پایدار با مشارکت جامعه محلی به ویژه در محدوده و حریم غارها	**		۶

مأخذ: همان.

۶. پیوست ها

جدول ۱ پیوست. تنوع زیستی تعدادی از غارهای شاخص کشور [۹]

نام فارسی	استان	نام غار	ردیف
خفاش گوش موشی کوچک. خفاش بال بلند. خفاش نعل اسبی مدیترانه ای. خفاش نعل اسبی کوهستان. خفاش نعل اسبی بزرگ.	کردستان	کمتاران	۱
خفاش گوش موشی کوچک. خفاش نعل اسبی مدیترانه ای. خفاش نعل اسبی کوهستان. سخت پوست زیرزمینی اندمیک ایران.	کردستان	شوی	۲
خفاش گوش موشی کوچک. خفاش نعل اسبی مهلی. خفاش نعل اسبی کوهستان.	کردستان	درویش اولیا	۳
خفاش گوش موشی کوچک. خفاش بال بلند. خفاش نعل اسبی مهلی. خفاش نعل اسبی بزرگ. خفاش نعل اسبی کوچک. یک گونه هزارپا.	کردستان	کرفتو	۴
خفاش دم موشی بزرگ. خفاش دم موشی مسقطی. خفاش بینی برگه ای.	ایلام	بیشه دراز (هویر)	۵

ردیف	نام غار	استان	نام فارسی
			شترمار شیرازی.
۶	خفاش	ایلام	خفاش دم موشی کوچک. خفاش بینی برگه‌ای. خفاش بال بلند. خفاش دم موشی مسقطی.
۷	رعد شرقی	ایلام	خفاش گوش موشی کوچک. خفاش نعل اسبی کوچک. خفاش نعل اسبی کوهستان. تشی.
۸	قوری قلعه	کرمانشاه	خفاش گوش موشی کوچک. خفاش بال بلند. خفاش نعل اسبی مهلی. خفاش نعل اسبی بزرگ. دوگونه سخت‌پوست زیرزمینی اندمیک ایران. یک‌گونه سخت‌پوست از جنس گاماروس.
۹	ماهیدشت	کرمانشاه	خفاش گوش موشی کوچک. خفاش بال بلند. خفاش نعل اسبی مهلی. خفاش حنایی. خفاش انگشت دراز. تشی.
۱۰	تادوان	فارس	خفاش گوش موشی کوچک. خفاش بال بلند. خفاش نعل اسبی مهلی. خفاش نعل اسبی بزرگ. خفاش نعل اسبی کوچک. خفاش نعل اسبی کوهستانی. خفاش دم موشی بزرگ. خفاش دم موشی مسقطی. خفاش انگشت دراز. همستر دم دراز زاگرسی. تشی. چند گونه بندپا هم از این غار گزارش شده است.
۱۱	دانیال	مازندران	خفاش گوش موشی کوچک. خفاش بال بلند. خفاش نعل اسبی مهلی. خفاش نعل اسبی بزرگ. خفاش نعل اسبی کوهستانی. موش صحرائی هیرکانی. قورباغه جنگلی هیرکانی. قورباغه مردابی. سخت‌پوست اندمیک ایران.
۱۲	ماهی کور	لرستان	گونه ماهی کور.
۱۳	شیرآباد	گلستان	گونه سمندر غارزی (گونه اندمیک).

ردیف	نام غار	استان	نام فارسی
۱۴	آساکوس	کرمانشاه	جکوی یا گکوی انگشت برگی.
۱۵	تشان بهبهان	خوزستان	گونه اندمیک ماهی کور.
۱۶	اثر طبیعی ملی غار قوری قلعه	کرمانشاه	گونه سمندر خال زرد.
۱۷	گاگال	کهگیلویه و بویراحمد	زیستگاه جانوران کمیاب.
۱۸	دانیال	مازندران	گونه جدید از جنس <i>Schaefferia</i> (بهزودی نام گذاری می شود). گونه جدید از جنس <i>Acherontiella</i> (بهزودی نام گذاری می شود).
۱۹	مغان	خراسان رضوی	
۲۰	تشان	خوزستان	کشف دومین گونه غارزی حقیقی از جورپایان جنس <i>Stenasellus</i> از غارهای ایران. ایزوپودی جدید (راسته جورپایان و از گروه سخت پوستان) از خانواده <i>Stenasellidae</i> از غارهای ایران کشف، توصیف و نام گذاری شد. این دومین گونه از این خانواده و از جنس <i>Stenasellus</i> است که از آب های زیرزمینی منطقه تشان در خوزستان گزارش می شود. سال ۲۰۱۸ نیز گونه <i>Stenasellus tashanicus</i> از غار تشان کشف شده بود. مطالعه مولکولی نشان داد که این دو گونه از نظر ژنتیکی گونه های خواهری هستند و حدود ۲۳ تا ۳۹.۸ میلیون سال پیش طی فرایند گونه زایی از یکدیگر (یا از یک جد مشترک) انشقاق یافته اند. نام این نمونه ارزشمند <i>Stenasellus stygopersicus</i> از دو واژه استیگو (به معنای غارزی حقیقی و آبی) و پرسیکوس (به معنای ایرانی-پارسی) گرفته شده است. این گونه توسط دکتر محمدجواد ملک حسینی از بخش زیست شناسی تکاملی دانشگاه لیبرال بروکسل (بلژیک) و مؤسسه زیست شناسی اسلونی، دکتر یاسر فاطمی از دانشگاه هرمزگان و جمعی از زیست شناسان اسلونیایی و فرانسوی کشف، توصیف و نام گذاری شد. پیشتر نیز گونه هایی ارزشمند و کمیاب از ماهی های کور غارزی، سخت پوستان و حلزون های غارزی از سفره آبی زیرزمینی غارهای منطقه تشان کشف شده بود که به اسم همین غار و منطقه نام گذاری شده بودند <i>Garra tashanensis Stenasellus tashanicus Tegano tashanensis Troglairanica</i> <i>Tashanica</i> . این نامگذاری ها به دلیل برجسته کردن ارزش زیستی این غار صورت گرفته است. امیدواریم که این ذخایر ارزشمند ژنتیکی حفظ شده و هرچه بیشتر در جهت حفاظت از این زیستگاه های ارزشمند و این غار بکوشیم.

جدول ۲ پیوست. اسامی غارهای اثر طبیعی ملی و داخل مناطق چهارگانه محیط زیست [۹]

ردیف	استان	تعداد	تعداد غار داخل مناطق چهارگانه	تعداد غار اثر طبیعی ملی	اسامی اثر طبیعی ملی
۱	آذربایجان شرقی	۷	۷	-	غار هامپوبیل (در دست اقدام)
۲	آذربایجان غربی	۴	۱	۳	غار سهولان. غار قلاچی. غار دوکچی.
۳	اردبیل	۱	-	۱	غار یخکان.
۴	اصفهان	۳	۳	-	غار پریان (در دست اقدام)

اسامی اثر طبیعی ملی	تعداد غار اثر طبیعی ملی	تعداد غار داخل مناطق چهارگانه	تعداد	استان	ردیف
غار یخ مراد (در دست اقدام)	-	۵	۵	البرز	۵
غار خفاش. غار تنگه تاپو	۲	۳	۵	ایلام	۶
کوه نمک جاشک. (اثر طبیعی ملی) ضلع شمالی غار خفاشی. غار آبشاری ۱. غار آبشاری ۲. ضلع جنوبی نمکی جنوبی ۱. نمکی جنوبی ۲. نمکی جنوبی ۳. نمکی جنوبی ۴. نمکی جنوبی ۵.	۸	-	۸	بوشهر	۷
رودافشان	۱	۱۱	۱۲	تهران	۸
-	-	۱	۱	چهارمحال و بختیاری	۹
-	-	۵	۵	خراسان جنوبی	۱۰
-	-	۶	۶	خراسان رضوی	۱۱
-	۱	۴	۴	خراسان شمالی	۱۲
غار تشان (در دست اقدام)	-	۴	۴	خوزستان	۱۳
-	-	۴	۴	زنجان	۱۴
-	-	۴	۴	سمنان	۱۵
-	-	۳	۳	سیستان و بلوچستان	۱۶
-	-	۲	۲	فارس	۱۷
-	-	۱	۱	قزوین	۱۸
-	-	-	-	قم	۱۹
غار کنا شم شم	۱	۱۴	۱۵	کردستان	۲۰

اسامی اثر طبیعی ملی	تعداد غار اثر طبیعی ملی	تعداد غار داخل مناطق چهارگانه	تعداد	استان	ردیف
-	-	۷	۷	کرمان	۲۱
غار پراو. غار قوری قلعه.	۲		۲	کرمانشاه	۲۲
-	-	۱	۱	کهگیلویه و بویراحمد	۲۳
غار شیرآباد (در دست اقدام)	-	-	-	گلستان	۲۴
غار درفک	۱	-	۱	گیلان	۲۵
غار ماهی کور. غار وقت ساعت (در دست اقدام).	۱	۲۴	۲۵	لرستان	۲۶
غار دانیال (در دست اقدام)	-	۹	۹	مازندران	۲۷
غار چال نخجیر	۱	۱	۲	مرکزی	۲۸
غار رنگین کمان (در دست اقدام). غار هفت طبقه (در دست اقدام).	-	۱	۱	هرمزگان	۲۹
-	-	۱۲	۱۲	همدان	۳۰
غار سرخون (در دست اقدام)	-	۴۲	۴۲	یزد	۳۱

منابع و مأخذ

- [۱] سلیمانی، ا و چراغی، م. بررسی الزامات تقنینی زیست‌محیطی توسعه بوم‌گردی، مسلسل، (۲۰۱۶۳)، ۱۴۰۳، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- [۲] ضابطیان، ب و طلایی شکری و ش. شفیعا، س. گزارش راهبردی در راستای بررسی وضعیت میراث طبیعی در ایران، (۱۸۱۵۷)، ۱۴۰۱، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- [۳] شفیعا، س و ضابطیان، ب. لزوم جرم‌انگاری در حوزه میراث طبیعی، (۱۸۳۵۶)، ۱۴۰۱، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- [۴] چراغچی، س و شفیعا، س. ارائه بسته تقنینی جامع میراث طبیعی، (۱۹۵۶۵)، ۱۴۰۲، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- [۵] دستورالعمل حفاظت و بهره‌برداری از غارها، کارگروه غارشناسی، ۱۳۹۵/۰۳/۰۴.
- [۶] ملکی، ا و قبادی، م و کریمی سلطانی، پ. (۱۳۹۴). نقش گردشگران در انحلال اشکال کارستی ثانویه درون غارها (مطالعه موردی: غار علیصدر همدان). جغرافیا و پایداری محیط، ۵ (۳).
- [۷] مختاری، د و رضایی مقدم، م و کریمی سلطانی، پو عبدالملکی، ط. (۱۳۹۸). بررسی تغییرات عناصر اقلیمی ناشی از حضور گردشگران در غارهای سهولان و کتله‌خور و نقش آن در روند شکل‌گیری اشکال کارستی درون غارها، پژوهش‌های ژئومورفولوژی کمی، ۸ (۲).
- [۸] خضری، س و مروتی، م. (۱۳۹۴). ارزیابی مخاطرات آلودگی شیمیایی آب کارستی غار قوری‌قلعه، مدیریت مخاطرات محیطی، ۲ (۱).
- [۹] گزارش‌های سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۴۰۴.

گزیده سیاستی

به منظور تقویت چارچوب‌های حقوقی فعلی مدیریت و حفاظت از غارهای کشور ضروری است محورهایی شامل ایجاد پایگاه داده، تخصیص اعتبار پایدار، الزامات توسعه گردشگری پایدار، تقویت سازوکارهای حقوقی بازدارنده و تدقیق شفاف تقسیم کار دستگاه‌ها مورد توجه قرار گیرد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir